

АДАБИЁТШУНОСЛИҚНИНГ ДОЛЗАРЪ МАСАЛАЛАРИ
МАНЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
ТАҚЛИФНОМА ВА ДАСТУРИ

CONTEMPORARY PROBLEMS
OF LITERATURE CRITICAL STUDIES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
INVITATION AND PROGRAM

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
ПРИГЛАШЕНИЕ И ПРОГРАММА

80

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
ЎЗБЕК ТИЛИ, АДАБИЁТИ ВА ФОЛЬКЛОРИ ИНСТИТУТИ
ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ЎЗБЕКИСТОН ЖУРНАЛИСТИКА ВА ОММАВИЙ
КОММУНИКАЦИЯЛАР УНИВЕРСИТЕТИ
ОСИЁ ХАЛҚАРО УНИВЕРСИТЕТИ
ISFT ИНСТИТУТИ**

*Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, академик Бахтиёр Назаров
таваллудининг 80 йиллиги муносабати билан таъкиллаштирилган*

АДАБИЁТШУНОСЛИКНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

мавзусидаги халқаро илмий конференция

**ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
INSTITUTE OF UZBEK LANGUAGE, LITERATURE AND FOLKLORE
UZBEKISTAN WRITERS' ASSOCIATION
THE WRITERS' UNION OF UZBEKISTAN
THE NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN
THE UNIVERSITY OF JOURNALISM AND MASS COMMUNICATIONS
OF UZBEKISTAN
THE ASIAN INTERNATIONAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF ISFT**

It is organized on the 80 th anniversary of the scientist of the Republic of
Uzbekistan, academician Bakhtiyor Nazarov

INVITATION AND PROGRAM of the
International scientific conference on the topic

**АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН
ИНСТИТУТ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ФОЛЬКЛОРА
АССОЦИАЦИЯ ПИСАТЕЛЕЙ УЗБЕКИСТАНА
НАЦИОНАЛЬНЫМ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ УНИВЕРСИТЕТ
УЗБЕКИСТАНА
УНИВЕРСИТЕТ ЖУРНАЛИСТИКИ И МАССОВЫХ
КОММУНИКАЦИЙ УЗБЕКИСТАНА
АЗИАТСКИМ МЕЖДУНАРОДНЫМ УНИВЕРСИТЕТ
ИНСТИТУТ ISFT**

Международная научная конференция по теме

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Организована к 80-летию со дня рождения ученого, академика Академии
наук Республики Узбекистан, Бахтияра Назарова.

- Муҳаммад Шариф ҳикояларида бола руҳияти тасвири.* _____ **79-89**
11. **Рушана Зарипова**, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети таянч докторанти. *Образ яратишда ички монолог (Абдуқайом Йўлдош асарлари мисолида).* _____ **89-96**
12. **Нуржаҳон Қайумбердиева**, ТошДЎТАУ таянч докторанти. *Энг бахтли ўғри.* _____ **97-103**
13. **Ҳабиба Эргашева**, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат Ўзбек тили ва адабиёти университети таянч докторанти. *Тарихий воқеликни лирикада акс этиши (Фахриёр ижоди мисолида).* _____ **104-108**
14. **Райҳона Рахматова**, Шароф Рашидов номидаги СамДУ 2-босқич докторанти. *“Чиноқ” ҳикоясида туш мотиви.* _____ **108-115**
15. **Дилдора Ёрбулова**, ТошДЎТАУ Ўзбек филологияси факультети 2-босқич магистранти.
Драма, ўзбек драмачилигининг шаклланиши. _____ **116-122**
16. **Насиба Жумаева**, Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети 1-босқич таянч докторанти. *Замонавий адабиётда глобаллашув муаммосининг бадий талқини.* _____ **123-127**
17. **Бибигул Ҳамидова**, магистрант, Самарқанд шаҳар 32-мактаб олий тоифали она тили ва адабиёт фан ўқитувчиси. *Ўзбек тилида ясовчи қўшимчаларнинг маъно фарқлари.* _____ **128-136**
18. **Гулгун Усманова**, ТДЎТАУ Адабиётшунослик: ўзбек адабиёти 2-босқич магистранти. *“Меишполвон” модель сифатида.* _____ **136-149**
19. **Ҳожарбиби Атабаева**, ЎзЖОКУ таянч докторанти. *Медиамазн таҳлилида прагматик ёндашув: назарий ва амалий асослар.* _____ **149-154**
20. **Мўсиудинова Ўғилой**, ФарДУ ўқитувчи. *Хайриддин султоннинг характер яратиш маҳорати* _____ **155-162**
21. **Мохичехра Муҳаммадиева**, ТошДЎТАУ таянч докторанти. *Бадий адабиётда қушлар образининг анъанавий типлари* _____ **162-168**

narsalarga, hashamatga intilish uyg'onganidan ota xavotirlanib: "Hozir zamon to'qchilik, hamma narsa bor. Sizlar yo'qchilikni ko'rmagansizlar, iloyo ko'rmanglar. Lekin yo'qchilikka dosh bersa bo'ladi-yu, to'qchilikka... Bilmadim-da, bolam" [12, 281].

Xulosa qilib aytganda, Xayriddin Sulton xarakter yaratishda milliy ruhga, insoniylikka tayanib ish ko'radi. Asarlarida salbiy o'rinda turuvchi qahramonlarga munosabatda ham odatdagidek qora chaplash yo'lidan bormay, ularga insof, insoniy shafqat yuzasidan yondashadi. Xarakter tasvirida serso'z, batafsil bayondan qochadi, eng muhim bir-ikki detal yoki bo'yoq-chizgi bilanoq qahramonni ko'z o'ngingizda gavdalanirib qo'yadi. Xayriddin Sulton garchi an'anaviy yo'lida ijod qiluvchi adiblardan sanalsa-da, har bir asarida yangicha kompozitsiya unsurlarini ko'ramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Куронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик лугати. –Тошкент: Akademnashr, 2013.
2. Хайриддин Султон. Уч юз олтмиш тўрт кун. –Тошкент: „O'zbekiston'', 2019.

BADIIY ADABIYOTDA QUSHLAR OBRAZINING AN'ANAVIY TIPLARI

Moxichehra Muxammadiyeva

ToshDO-TAU tayanch doktoranti

E-mail: muhammadiyevamohichexra@gmail.com

nnotatsiya: Ushbu maqolada qushlar obrazining adabiyotimizdagi ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Olimlar tomonidan keltirilgan ta'riflar o'zaro

qiyoslanadi va xulosa beriladi. Qushlar an'anaviy uchta tiplarga ajratiladi, har bir tipga misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: ramz, tip, lochin, qaldirg'och, majoz, humo, to'ti,

nnotatsiya: Ushbu maqolada qushlar obrazining adabiyotimizdagi ahamiyati haqida soʻz yuritiladi. Olimlar tomonidan keltirilgan taʼriflar oʻzaro

162

ADABIYOTSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy
anjuman

qiyoslanadi va xulosa beriladi. Qushlar anʼanaviy uchta tiplarga ajratiladi, har bir tipga misollar keltiriladi.

Kalit soʻzlar: ramz, tip, lochin, qaldirgʻoch, majoz, humo, toʻti, oqqush, qargʻa, boyoʻgʻli, allegoriya

ТРАДИЦИОННЫЕ ТИПЫ ОБРАЗА ПТИЦ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается значение образа птиц в нашей литературе. Сравниваются определения, приведённые учёными, и даются выводы. Птицы делятся на три традиционных типа, для каждого типа приводятся примеры.

Ключевые

слова: символ, тип, сокол, ласточка, метафора, хумо, попугай, лебедь, ворона, филин, аллегория

TRADITIONAL TYPES OF BIRD IMAGERY IN FICTION

Annotation: This article discusses the significance of the image of birds in our literature. Definitions provided by scholars are compared, and conclusions are drawn. Birds are classified into three traditional types, with examples given for each type.

Keywords: symbol, type, falcon, swallow, metaphor, humo, parrot, swan, crow, owl, allegory

Adabiyot insoniyatning maʼnaviy merosidir. Unda tabiat hodisalari, hayvonot olami, inson kechinmalari va orzu-umidlari badiiy tarzda aks etadi. Tabiat obrazlari ichida qushlarning oʻrni alohida ahamiyat kasb etadi. Qushlar qadimdan inson qalbi va hayotining ramziy ifodasi boʻlib kelgan. Ularning uchishi erkinlikni, sayrashini esa qalb izhorini ifodalagan. Shu boisdan ham qushlar obrazi Sharq mumtoz adabiyotidan tortib, xalq ogʻzaki ijodi va jahon adabiyotigacha keng qoʻllanib

163

ADABIYOTSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy
anjuman

kelmoqda. Qushlarning turli xil obrazlari inson ruhiy olamining turfa qirralarini ochib beradi. Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Fariduddin Attor kabi mutafakkirlar ijodida qush obrazlari keng oʻrin egallagan. Shuningdek, Alisher Navoiy lirikasida bulbul va gul obrazlari asosiy ramzlardan hisoblanadi. Bulbul – oshiq, gul esa maʼshuqa sifatida talqin qilinadi. Bulbulning sayrashini va nolasi oshiqning sevgida chekkan iztiroblarini ifoda etadi. Gul esa goʻzalligi, rang-

kelmoqda. Qushlarning turli xil obrazlari inson ruhiy olamining turfa qirralarini ochib beradi. Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Fariduddin Attor kabi mutafakkirlar ijodida qush obrazlari keng o'rin egallagan. Shuningdek, Alisher Navoiy lirikasida bulbul va gul obrazlari asosiy ramzlardan hisoblanadi. Bulbul – oshiq, gul esa ma'shuqa sifatida talqin qilinadi. Bulbulning sayrashi va nolasi oshiqning sevgida chekkan iztiroblarini ifoda etadi. Gul esa go'zalligi, rang-barangligi va hidi bilan oshiq qalbini rom etadi. Bu ikki obraz orqali shoir ishq falsafasini chuqur yoritadi. Biz adabiyotdagi an'naviy qush obrazlarini quyidagi tiplarga ajratishimiz mumkin.

1. Erkinlik va orzu ramzi sifatidagi qushlar

Qushlarning osmonda parvoz qilishi inson uchun eng ulkan orzu – ozodlik va erkinlikni ifodalaydi. Ko'plab adabiyotlarda qushlar insonning orzularini ifodalaydigan timsol sifatida tasvirlangan. Insonlar qadimdan qushlarning osmonda erkin parvoz qilishiga havas bilan qarashgan.

Lochin – yitqich qush. U tezligi va kuchi bilan erkinlik ramzi hisoblanadi. Turk xalqlari folklorida lochin erkin ruh va jasorat timsoli sifatida ko'p uchraydi. Lochinning serviqor ulkan ko'rinishi va balandparvozligi asosida Qaqnus, Humo, Semurg' kabi mifologik qushlarning obrazi yaratilgan. U yirtqich qush bo'lsa-da ertak va afsonalarda epik qahramonga homiylik qiluvchi, unga yo'l ko'rsatuvchi hamroxi sifatida gavdalantirilgan.

*Meni bilsang Qo'ng'irotlarning og'asi,
Boshimda bore di zardan jig'asi.
Yoz bo'lsa yaylovim Amu yoqasi,*

*Meni bilsang Qo'ng'irot elining to'راسi.
Ko'kqamish ko'lidan suqsur uchirdim,*

*Suqsurni izlagan lochin bo'laman*⁴⁷.

Alpomish Lochinning baquvvatligi, boshqa qushlarga nisbatan kuchli ekanligiga ishora qilib o'zini Lochinga o'xshatadi. Shuningdek, xalq o'lanlarining birida xalqning mard va jasur yigitlari Lochinga qiyoslanadi va ular o'z yorlarini, Vatanlarini yovlardan qo'riqlashiga ishora qilinadi:

Baland-baland tog'larning qori bo'lar,

*Suqsurni izlagan lochin bo'laman*⁴⁷.

Alpomish Lochinning baquvvatligi, boshqa qushlarga nisbatan kuchli ekanligiga ishora qilib o'zini Lochinga o'xshatadi. Shuningdek, xalq o'lanlarining birida xalqning mard va jasur yigitlari Lochinga qiyoslanadi va ular o'z yorlarini, Vatanlarini yovlardan qo'riqlashiga ishora qilinadi:

Baland-baland tog'larning qori bo'lar,

O'ngirida burgut, lochin sori bo'lar.

O'lanchilar manmansirab kerilmaydi,

*Er og'asi – mard yigitning ori bo'lar*⁴⁸.

Qaldirg'och – bahor va yangilanish bilan bog'liq bo'lib, uning qish fasli tugashi bilan qaytib kelishi umid va orzularning amalga oshishidan darak beradi. Navoiy g'azallaridan birida qaldirg'och oshiqning beqaror ko'ngliga qiyos qilinadi:

Qaldirg'och misol aylabon ko'nglum parvona,

*Har dam uchib qaytib kelur, yor dargohiga*⁴⁹.

Bu yerda qaldirg'ochning parvozi oshiqning beqarorligi, ammo sevgilisiga qaytishi esa sadoqatini anglatadi. Cho'lponning "Qaldirg'och" deb atalgan she'ridan parchada u ozodlik ramzi sifatida tasvirlanadi:

Qaldirg'och qaytdi, bahor ham yetdi,

Ko'nglimda uyg'ondi umid gullari.

Uch, ey qaldirg'och, osmonga qarab,

⁴⁷ Madayev Omonilla, Sobitova Tojixon. Xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent: Sharq, 2010. – B. 190.

⁴⁸ O'sha asar. – B. 176.

⁴⁹ Alisher Navoiy. G'azaliyot, - Toshkent.: Fan, 1980. B. 212.

*Ozodlik yo'lidur sening parvozlaring*⁵⁰.

Humo qushi – sharq afsonalarida baxt va ezgulik olib keluvchi qush sifatida ulug'lanadi. U inson qalbining pokligi va yuksak orzularining ifodasi hisoblanadi. Humo qushi Sharq xalqlari folklori va afsonalarida baxt, saodat va yuksak martaba timsoli sifatida tasvirlangan. Rivoyatlarga ko'ra, Humo qushi osmonda uchib yuradi va hech qachon yerga qo'nmaydi. U qaysi odamning boshidan soyasini

⁴⁷ Madayev Omonilla, Sobitova Tojixon. Xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent: Sharq, 2010. – B. 190.

⁴⁸ O'sha asar. – B. 176.

⁴⁹ Alisher Navoiy. G'azaliyot, – Toshkent.: Fan, 1980. B. 212.

Ozodlik yo'lidur sening parvozlaring⁵⁰.”

Humo qushi – sharq afsonalarida baxt va ezgulik olib keluvchi qush sifatida ulug'lanadi. U inson qalbining pokligi va yuksak orzularining ifodasi hisoblanadi. Humo qushi Sharq xalqlari folklori va afsonalarida baxt, saodat va yuksak martaba timsoli sifatida tasvirlangan. Rivoyatlarga ko'ra, Humo qushi osmonda uchib yuradi va hech qachon yerga qo'nmaydi. U qaysi odamning boshidan soyasini tushirsa, o'sha kishi baxtiyor va davlatmand bo'ladi, deb ishonilgan. Shu sababdan xalq orasida “Humo qushi soyasi tushgan odam” degan ibora baxtli insonni ifodalash uchun ishlatiladi.

2. Muhabbat va sadoqat timsoli sifatidagi qushlar

Qushlarning eng mashhur ramziy qatlami — sevgi va sadoqat. Sharq adabiyotida bulbul obrazi sevgi iztiroblari bilan bog'lanadi. **Bulbul** – gulga oshufta bo'lgan oshiq timsoli. Navoiy, Fuzuliy va boshqa mumtoz shoirlar asarlarida bulbul iztirobli muhabbatning ramzi sifatida tasvirlanadi.

To'ti – o'zining rang-barangligi va so'zlash qobiliyati bilan sevgida xushxabar, shirin so'z va sadoqat ramzi sifatida ko'rinadi. To'ti mumtoz adabiyotda shirinso'zlik timsoli bo'lib keladi. Unga yorning shirin kalomini muqoyasa qiladilar. Shuningdek, Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” asarida yo'l azobi va mashaqqatlari oldida o'z qolib Hudhudga uzr aytgan birinchi qushdir. Dostonda To'ti o'zini qiyinchilik ko'rmaganligi uchun “Burgutlar pashshadek bo'ladigan yo'l”da qiynalib qolishini aytadi. Attor tasviridagi To'ti esa boqiy dunyoga erishish va abadiy hayot orzusi bilan yashaydigan zohirparast, va taqlidchi kishilar timsoli sifatida gavdaladi. To'ti temir qafasda bo'la turib Hizr suvini ichib abadiy hayotga erishishni orzu qiladi.

⁵⁰ Cho'lpon Abdulhamid. She'rlar. – Toshkent.: G'afur G'ulom, 1991. – B. 87.

Menda yo'q Simurg' sari bormoqqa tob.

Menga bas obi hayotdin, no'shi nob.

Yetsa gar obi hayotdin bir nishon,

Garchi qulmen, shohu sultonmen hamon⁵¹.

Oqqush – g'arb va sharq adabiyotida sadoqatli juftlik timsoli. Oqqushlar

Menda yo'q Simurg' sari bormoqqa tob.

Menga bas obi hayotdin, no'shi nob.

Yetsa gar obi hayotdin bir nishon,

Garchi qulmen, shohu sultonmen hamon⁵¹.

Oqqush – g'arb va sharq adabiyotida sadoqatli juftlik timsoli. Oqqushlar umr bo'yi juft bo'lib yashashi tufayli muhabbat va vafodorlik ramziga aylangan.

3. Fojea va iztirob ramzi sifatidagi qushlar

Ba'zi qushlar ayriliq, g'am va fojeaga bog'lanadi. Xalq qo'shiqlari va dostonlarida bu obrazlar inson qalbining iztiroblarini ifoda etadi.

Qarg'a – ba'zi adabiyotlarda fojeaviy manzaralarni ifodalaydi, umr oxiri va qayg'uli xotiralarni eslatadi.

Boyo'g'li – ko'pincha yovuzlik va baxtsizlik xabarchisi sifatida xalq og'zaki ijodida qo'llanadi. Boyqushlar yunon mifologiyasida ma'buda Afinaning sevimli hayvoni sifatida tasvirlangan va uning ko'zlarining rangi boyog'li ko'zlarining rangi bilan bir xil ekanligi aytiladi. Rimda boyo'g'li omadsizlik va halokatning ramzi hisoblanadi. Rimliklar boyo'g'lidan shunchalik nafratlanganki, uni kunduzi shaharda ko'rib ushlab olishsa, yoqib yuborishgan va kulini Tibr daryosiga oqizishgan. Avgust, Avreliy va Sezarning o'limini boyqushlar e'lon qilgan, degan fikr o'sha davrlardan boshlab xalq orasida mavjud⁵². Rim shoiri Ovidiy qalamiga mansub "Metamorfozlar" asarida O'rta asrlarda Yevropa va Amerika folklorida boyo'g'li omadsizlik ramzi sifatida e'tirof etilgan. Shuningdek, tushda boyo'g'li ko'rish omadsizlik deb talqin qilingan⁵³.

⁵¹ Fariddun Attor. Asrornoma (Mantiq ut-tayr, Asrornoma, Ilohiynoma, Pandnoma, Bulbulnoma, Ushturnoma). – B. 34.

⁵² <https://sinaps.uz/bilasizmi/7124/>

⁵³ L. Sami. Türk Folklorunda Kuşlar, Kültür Bakanlığı yay. – Ankara, 1993. B.112.

Xulosa qilib aytganda, qushlar tipiga bo'lgan munosabat turli xalqlarda ularning e'tiqodi va dunyoqarashi hamda geografik joylashuv o'miga qarab ham turlicha bo'ladi. Yuqorida ko'rib o'tganimizdek o'xshashliklar ham ko'zga tashlanadi. Har bit qush tiplari asar badiiyatini yanada oshirish, uning ta'sir ko'lamini kengaytirish uchun xizmat qiladi.

⁵¹ Fariddun Attor. Asrornoma (Mantiq ut-tayr, Asrornoma, Ilohiynoma, Paridnoma, Bulbulnoma, Ushturnoma). – B. 34.
168/171 sinaps.uz/bilasizmi/7124/

⁵² L. Sami. Türk Folklorunda Kuşlar, Kültür Bakanlığı yay. – Ankara, 1993. B.112.

167

ADABIYOTSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy
anjuman

Xulosa qilib aytganda, qushlar tipiga bo'lgan munosabat turli xalqlarda ularning e'tiqodi va dunyoqarashi hamda geografik joylashuv o'rniga qarab ham turlicha bo'ladi. Yuqorida ko'rib o'tganimizdek o'xshashliklar ham ko'zga tashlanadi. Har bit qush tiplari asar badiiyatini yanada oshirish, uning ta'sir ko'lamini kengaytirish uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Madayev Omonilla, Sobitova Tojixon. Xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent: Sharq, 2010. – B. 190.
2. Alisher Navoiy. G'azaliyot, - Toshkent.: Fan, 1980. B. 212.
3. Cho'lpon Abdulhamid. She'rlar. – Toshkent.: G'afur G'ulom, 1991. – B. 87.
4. L. Sami. Türk Folklorunda Kuşlar, Kültür Bakanlığı yay. – Ankara, 1993.
5. Qo'shjonov M. "Zarbulmasalning ba'zi badiiy xususiyatlari haqida. // O'zbekiston madaniyati, 1969.
6. <https://sinaps.uz/bilasizmi/7124/>

168

ADABIYOTSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy
anjuman

Повернуть

Слайд-шоу

Поделиться

Поиск